

SOPRONI KÖNYVESPOLC

H. Németh István

Dominkovits Péter: Második
telekkönyv / Zweytes Grundbuch
1554–1580.

Sopron: MNL Győr-Moson-Sopron Megye
Soproni Levéltára, 2015. 177 p.

Sopron város levéltára a magyarországi városi források közül egyedülálló gazdagsággal őrizte meg egy szabad királyi város iratait. Sopron városa e tekintetben nemcsak a mai Magyarország, hanem az egykori Magyar Királyság szabad királyi városai közül is kiemelkedik. Főként abban áll az élen, hogy a város kancelláriája már a 15. század elején olyan specifikus kötet-sorozatokat kezdett meg, amelyek ekkor még a legtöbb magyarországi szabad királyi városban nem léteztek. A most bemutatotthoz hasonló telekkönyvekről ilyen korai időszakban mindössze néhány szabad királyi város esetében vannak ismereteink. A Sopronhoz nagyon hasonló fejlődési utat és az osztrák városokból érkező erős városi kancelláriai hatásokat mutató Pozsonyban 1430-tól maradtak fenn a rendszeresen – bár a soproniaktól eltérő rendszerben – vezetett telekkönyvi kötetek. A többi város levéltárában csak a 16. századtól kezdve találkozunk hasonló kötetekkel, ezek közül a legrégebbi a Szepességben szintén erős német hatásokat mutató Lócse, ahol az 1550. évi tűzvész ellenére már 1500-tól kezdve fennmaradtak a telekkönyvek, míg Brassó, Körömcébánya és Kőszeg esetében a 16. század utolsó harmadától kezdve maradtak fenn.

Sopron esetében a városi kancellária — igazodva a városi igazgatáshoz — már a 15. század elejétől erősen differenciálódott. A polgármesteri, kamarási és templomatyai elszámolások mellett ebből az időszakból származnak az első ma ismert soproni adóelszámolások, kórház-számadások, gabona-, bordézsma- és adójegyzékek is. Ebben az időszakban kezdték el vezetni az önálló bírósági könyvet (*Gerichtsbuch*), amelyben a városi bírói szék munkájával összefüggő igazgatási, „hiteleshelyi” ügyek mellett a kereskedelem szabályozására vonatkozó ügyek is feljegyzésre kerültek. A bírósági könyvben meghatározóak voltak a tulajdon-, család- és öröklésjogi kérdések bejegyzései, büntetőügyeket csupán kis számban örökítettek meg. A városi igazgatás és írásbeliség 15. század közepi állapotaihoz képest radikális változás a 16. század második harmadában érhető tetten. Ekkor vált véglegessé az a gyakorlat, hogy bizonyos ügyeket, illetve ügyköröket egyre következetesebben egyazon városi könyvsorozatokba (kamarási elszámolások, tanácsülési jegyzőkönyvek, polgárfelvételi könyvek) jegyezték be.

A két időszak között az egyes kötetekbe az eredeti céltól eltérő feljegyzéseket is rögzítettek. Ezzel szemben az 1480-ban elkezdett telekkönyvek sorozatát vezetésükig igen következetesen használták egyazon célra: a városban történt adás-vételek rögzítésére. A kezdetben csak évszámmal keltezett, majd utóbb pontos dátummal ellátott bejegyzések között szerepeltek adásvételi szerződések, ingatlanok cseréje, az egyházi javadal-

maktól felvett kölcsönök a tőke és a kamat összegével, a fizetés napja, az ingatlan helye, szomszédai és az éppen hivatalban lévő polgármester és városbíró megnevezése. A második kötet Gregor Gaspitz városi nótárius (1551–1579) jóvoltából 1554-től tartalmaz telekkönyvi bejegyzéseket egészen az 1570-es évek végéig. A szóban forgó évtizedekben sűrűn folytatódtak az első kötethez hasonló témájú felvallások.

A szakirodalom joggal állapította meg, hogy a városi adminisztráció 1480-as évektől bekövetkező növekedése és szakosodása szorosan összefüggött a Sopronban tapasztalható hatalomkoncentrációval, amelynek következtében a 15. század utolsó harmadától kezdve Sopron igazgatása lényegében teljes mértékben a mindenkori főtisztviselők viselőinek (polgármester, városbíró) és a tanácsosoknak a kezébe került. Az említett kötetek ennek a folyamatnak a végtermékei. A kötetek szakosodásának okai a városvezetés igazgatási eszközeire mutatnak rá, amelyek segítségével mindinkább magához ragadta a hatalmat, és igyekezett a hatalomból és a város irányításából kizárni a polgárok közösségét, az ún. községet.

A második telekkönyv ennek az igazgatási törekvésnek a végeredménye, igazgatástörténeti szempontból azonban csupán — ahogy arra a kötet kiadója és összeállítója, Dominkovits Péter többször is felhívja a figyelmet — a szakszerű városi önkormányzat és közigazgatás felé mutató út első lépcsője volt! A kötetek ugyanis sokkal inkább mutatnak rokonságot a hiteleshelyi gyakorlatból ismert felvállási jegyzőkönyvekkel, mint az eleinte a városokban, kamarai birtokokon majd általánosan használt, modern értelemben is telekkönyvnek tekinthető, azaz az összes telki állományt felsoroló, és az azokban történő változásokat rögzítő kötetekkel. A Dominkovits Péter által közzéadott második telekkönyv (*Zweytes Grundbuch*) bejegyzései így lényegében azokat az adás-vételi szerződéseket tartalmazzák, amelyekre ebben az időszakban a tanács előtt sor került. Ilyen jellegű kötetek a többi városi levéltárban még a 18. század első feléből is fennmaradtak.

A kötet közreadásával kedvelt és megbecsült kollégánk, a soproni levéltár igazgatója a városi társadalom egyik alapvető forrását publikálta. Adatait ugyan már Dávid Ferenc példamutató részletességgel és alaposítással összeállított kötete is felhasználta,¹ de aki a soproni polgári társadalom mikroszintű elemzését tűzi ki célként maga elé, nem kerülheti meg ezt a kötetet, hiszen a legtöbb esetben a városi társadalomról is nagyrészt az adás-vételi szerződésekből nyerhetünk bármilyen információt! A kötet a társadalomtörténeti vizsgálatok mellett a műemlékvédelem céljait is szolgálja, hiszen a szerződések tárgyát képező házakról vagy tulajdonosaikról sok esetben e forrásból további információk is megtudhatók. A bejegyzések közül többet ki lehetne emelni, de a soproni kultúrtörténet szempontjából talán az egykori zsinagóga épületének adásvétele volt számunkra az egyik legérdekesebb (179. sz.), amelyben a városi tanács eladta Sebastian Mayer szabó özvegyének, Katalinnak a soproni zsidóság kiűzésével a városra háramlott ingatlant.

A publikált telekkönyv kiváló munka eredménye, amit Dominkovits Péter a tőle megszokott alaposítással végzett el. Egyedüli negatívumként talán csak azt nevezhetnénk

1 Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai, 1488–1939. Sopron, 2008 (a *Zweytes Grundbuch* időszakára eső korszakot Dávid Ferenc dolgozta fel).

meg, hogy az utóbbi években kiadott kötetek a korábbi évek gyakorlatától eltérően nem a „Sopron város történeti forrásai” c. sorozat köteteiként jelentek meg. A publikáció módszereként az első telekkönyvben követett módszer volt a mértékadó minta, amit Mollay Károly dolgozott ki, és amit szövegkiadásában mindvégig alkalmazott. Egyedüli eltérést abban lelünk, hogy a közzéadó a sokat vitatott kis- és nagybetűk használatakor eltekintett a szövegben alkalmazott nagybetűk jelhű rögzítésétől, ami a szöveg követését egyszerűbbé teszi, így ezt a változtatást mindenképpen helyeselni tudjuk. Az egyes bejegyzések az első kötethez hasonlóan külön sorszámot kaptak. A mutatókban (külön személy-, hely- és tárgymutató) ezekre a számokra találjuk meg a hivatkozást, ami nagymértékben megkönnyíti a kötet használatát.

A kötetet a forrást bemutató előszó előzi meg, amit D. Szakács Anita fordított német nyelvre. A kétnyelvűség (magyar–német) a Soproni Levéltár kiadványainak szinte kötelezően betartandó szabályai közé tartozik, amit több okból is csak támogatni lehet. Egyrészt a város története igen szorosan kötődik a szomszédos osztrák tartományokhoz, másrészt a helyi igazgatás nyelve nagyon hosszú ideig a német volt, mint ahogy azt a kiadott forrás is jól mutatja. Végül, de nem utolsósorban: a magyar történettudomány számára a német nyelvterület történetírása mindig is kiemelkedő fontosságú volt, és ugyan ez a tendencia az utóbbi évtizedben csökkenni látszik, mégis az osztrák és a német történettudományi műhelyek jelentik még ma is a magyar történettudomány számára az aktív eszmecsere legfontosabb színtereit. Ennek elsődleges oka a Habsburg Monarchia (Osztrák-Magyar Monarchia) közös színtere és igazgatása, amiben az osztrák, a cseh-morva és a magyar tartományok sorsa ötszáz éven keresztül összefonódott. A sopronihoz hasonló kiadványok éppen ehhez a mai Magyarország, Szlovákia, Románia, Horvátország, Szerbia, Szlovénia, Ausztria és Csehország közötti eszmecséréhez szolgáltatnak kiváló forrásanyagot, olyan komparatív jellegű kutatásokhoz, amelyek már eddig is számos, figyelemre méltó eredményeket felmutató konferencia, közös kutatási projekt és kötet létrejöttében játszottak fontos szerepet.